

3) для ісламу – відображенням універсальності та єдності умми [2, с. 231].

Отже, релігійна архітектура Близького Сходу є не лише пам'яткою минулого, але й живим виразником духовного багатства регіону. Символізм, втілений у сакральних спорудах, слугує мостом між людиною та Богом, а їх архітектурні особливості сприяють формуванню культурної та релігійної ідентичності.

Вивчення релігійної архітектури цього регіону дозволяє краще зрозуміти не лише її історичний контекст, але й сучасне значення для релігійних громад та культурного спадку світу.

Література:

1. Berger P. Sacred Spaces of Judaism. Oxford University Press, 2021. 240 p.
2. Grabar O. The Formation of Islamic Art. Yale University Press, 2019. 300 p.
3. Krautheimer R. Early Christian and Byzantine Architecture. Princeton University Press, 2020. 345 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-10>

Ціватий В. Г.

*кандидат історичних наук, доцент,
Заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри міжнародних організацій та дипломатичної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин
м. Київ, Україна*

ПУБЛІЧНЕ МОВЛЕННЯ І ДИПЛОМАТИЧНЕ ОРАТОРСЬКЕ МИСТЕЦТВО У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ (АРАБСЬКЕ СЕРЕДНЬОВІЧНЕ КРАСНОМОВСТВО І КОМУНІКАЦІЯ)

Актуальність проблеми концепту «ораторське мистецтво», у моделях культури Античного та Середньовічного суспільств, обумовлена зростаючим інтересом до розвитку історичної комунікології, мовленнєвих комунікацій (зокрема ораторського мистецтва, дипломатичного красномовства, публічного мовлення та

міжкультурної комунікації) і до сучасних неориторичних концепцій, що у свою чергу потребує більш докладного ознайомлення із основами інституціональної історії риторики та публічного мовлення.

Концепт «риторика» інституціонально відображає літературно-лінгвістичний аспект комунікології та культури комунікації доби Античності, а також характеризує особливості процесу рецепції античності в комунікативно-мовленнєві моделі доби Середньовіччя та Ранньомодерного часу [1].

В умовах сьогодення дослідження актуальних проблем сучасного суспільства з позицій історії, міжнародної комунікації, дипломатії, міжнародних відносин, культурології, політології, соціології, стає важливим і затребуваним для представників модернізованого суспільства XXI століття [1; 2, с. 32–37].

Мета дослідження – здійснити наукову рефлексію, орієнтовану на критичний аналіз й усвідомлення теоретичного знання, об'єктом і предметом якого є соціорегулятор сучасного суспільства – публічне мовлення, моделі публічного мовлення і ораторське мистецтво. Наукове обґрунтування і концептуалізація таких соціальних регуляторів сучасного світоустрою, як комунікація, публічне мовлення і міжкультурна комунікація – це новий перспективний напрям досліджень у сфері міжнародних відносин, інституціональної історії та комунікології в умовах мондіалізованого світоустрою XXI століття [2, с. 32–37]. Нові міжнародні реалії потребують і нових моделей міжнародних комунікацій [3].

Основним завданням спілкування в міжнародній сфері та під час ведення переговорів є ефективне досягнення цілей у вирішенні міжнародних питань або міжнародних конфліктів, інституціонального виробництва або міжнародного бізнесу через комунікацію і моделі публічного мовлення.

Хутба (خطبة الجمعة – п'ятнична проповідь) – це частина мусульманського богослужіння по п'ятницях, святкових днях і з урочистих нагод. Аналізується історія виникнення й розвитку арабського ораторського мистецтва, а також жанрові, композиційні та художні особливості хутби. Витоки виникнення хутби беруть свій інституціональний початок у родоплемінному середовищі доісламського періоду (джагілія). Надано класифікацію хутб за змістом на роди і види, а також розглядаються художні особливості доісламської хутби. Доісламська хутба інституціоналізувалася в руслі усної, а не писемної традиції. Їй властиві особлива традиційна мова, традиційна тематика, традиційні прийоми композиції та речетативу.

До середини VII ст., тобто до часу включення в культурне життя Халіфату та ареал ісламізованих народів, художня проза в арабській

літературі, у класичному розумінні, ще не склалася. Арабські літературознавці зазвичай відносять до прозових жанрів розглянутого періоду прислів'я і приказки, а також твори ораторського мистецтва (хитаба) [4, с. 40–43].

Ще задовго до ісламу язичницькі араби виголошували промови на різних урочистих зборах племені, при вирішенні спірних питань або перемир'ях між ворогуючими племенами. Вони прославляли моральні вчинки (мурувва), або засуджували аморальні вчинки. Сам характер давньоарабської словесності, надзвичайно високий інтерес арабів до мистецтва витонченої мови, словесні змагання в Указі, найзнаменитішому ярмарковому в доісламській Аравії, усе це сприяло розвитку ораторського мистецтва та комунікації.

Дійсно, «хутба» є частиною арабського ораторського мистецтва, але водночас вона є і певним жанром художньої арабської середньовічної прози усного характеру.

Хутба являє собою для нас професійний інтерес як літературний жанр, який відрізняється не тільки змістом і композиційною структурою, але й має відмінності ситуативні, соціокультурні і функціональні. Доісламська хутба має свою класифікацію на роди і види: політичне, громадське, дипломатичне, комунікативне і релігійне красномовство [4, с. 40–43; 5, с. 53–57].

Хутба – це особливий тип словесності, самої актуальної та самої «мобільної», нерозривно пов'язаної з політичним, політико-дипломатичним, соціальним і релігійно-ідейним життям арабів з моменту свого виникнення. Без сумніву, хутба – одне із багатств і досягнень арабської середньовічної літератури [6].

Основні види хутби інституціоналізувалися в доісламський період і надалі набули особливої довершеності й віднайшли широке застосування під час правління чотирьох праведних халіфів середньовічної Аравії.

До основних різновидів доісламської прозової мови належать такі:

1. Політичне красномовство (ал-хитаба ас-сіясійа): а) військова мова (ал-хутба ал-харбіййа); б) промови Послів під час виконання їх дипломатичної місії (хутаб ал-вуфуд); в) промови, які закликають до миру (хутаб-ас-сулх).
2. Суспільне красномовство (ал-хитаба ал-іджтіма'іййа): а) промови, які вимовляються на урочистостях одруження (хутаб ан-ніках); б) словесні змагання з метою самовихваляння (муфахара або мунафара); в) промови, що виражають співчуття (хутаб ат-та'зіййа); г) промови, які мають на меті примирити ворогуючі сторони (іслах зат ал-бейн); д) заповідальні промови (васайа).
3. Релігійне красномовство: а) релігійні проповіді (хутаб дініййа); б) римована проза кахнів (садж ал-куххан).

Художні особливості доісламської хутби свідчать про те, що вона є особливим типом арабської доісламської словесності, пов'язаної з найбільш злободенними проблемами політичного, політико-дипломатичного, соціального, соціокультурного та ідейно-релігійного життя арабів епохи джахілії [7; 8].

Отже, через дослідження проблем політичної, дипломатичної та історичної комунікології, інституціонально-політичних процесів у сфері комунікології, науковці спробували з'ясувати характер античної, середньовічної та ранньомодерної відкритості, комунікативності, у тому числі й публічності влади, шляхом аналізу риторики, практик ораторської майстерності, емблематики, символіки, семіотики, ритуалів, жестів, норм етикету та протокольних унормувань як комунікативних засобів.

Однією з найулюбленіших тем, яка сьогодні актуалізувалася під новим кутом комунікативного аналізу, є тема влади і суспільства, політики і дипломатії, комунікативно-мовленнєвої культури.

Особливості розвитку цивілізацій (Схід–Захід), дипломатії та комунікативно-риторичних практик в усьому своєму просторово-часовому різноманітті зберігають для нас – сучасників – багато цікавих фактів, а часом і політико-дипломатичних або життєвих практик, які не втратили своєї актуальності й в умовах нашого з вами поліцентричного (постбіполярного) світоустрою XXI століття.

Рецепція є соціокультурним надбанням суспільства. Темпоральний вимір концепту «рецепція» у добу Античності, Середньовіччя та Ранньомодерного часу (раннього Нового часу) є дороговказом у системі людських цінностей, ментальних установок і комунікології.

Концепти «Ораторське мистецтво», «Дипломатичне красномовство» і «Публічне мовлення» стали тими концептами, які й в наступні історичні епохи згадувався або порівнювався із тогочасними державними інститутами, як в добу Середньовіччя і раннього Модерного часу (XVI–XVIII ст.), так і в наступні періоди історії.

Протягом століть їх інтерпретаційна сутність змінювалася разом зі зміною характеру відповідних інститутів, інституціоналізувався в модель риторики з притаманними їй особистими характерними рисами і національними особливостями майстерності комунікації, публічних виступів, дипломатичних промов, красномовства та ораторського мистецтва.

Література:

1. Дятлов В.О. *Історична комунікологія та культура комунікації доби Середньовіччя і Ранньомодерного часу*. Чернівці: Чернівцівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2016. 160 с.

2. Ціватий В. Г. Дипломатичний інструментарій, норми протоколу та етикету міжнародної ввічливості провідних держав Європи та України доби раннього Модерного часу: інституціональний і комунікативний аспекти. *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей* / За ред С. С. Русакова. Вінниця–Київ, 2022. Вип. 44. С. 32–37.

3. Ціватий В.Г. Дипломатичний протокол і етикет міжнародної ввічливості в умовах мондіалізованого світоустрою ХХІ століття: теоретико-методологічний і практичний дискурси наукової та освітньої дипломатії. *Сучасне суспільство: кол. моногр.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. Розділ 3.12. С. 338–348.

4. Ціватий В.Г. Історичні, дипломатичні, культурні та релігійні традиції коптів у Єгипті: інституційно-цивілізаційний вимір. *Зовнішні справи: науковий журнал.* 2012. № 1. С. 40-43.

5. Ціватий В.Г. Переговори і модель переговорного процесу в міжнародних відносинах і світовій політиці ХХІ століття: теоретико-методологічний, психолого-комунікаційний та політико-дипломатичний дискурси. *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії.* Вінниця–Київ: "ТВОРИ", 2022. Вип. 47. С. 53-57.

6. Lutter Ch. Politische Kommunikation an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Die Beziehungen zwischen der Republik Venedig und Maximilian I. (1495-1508). München, 1998. 262 s.

7. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data East and West : essays on Byzantine and Arab worlds in the Middle Ages / edited by Juan Pedro Monferrer-Sala, Vassilios Christides, Theodoros Papadopoulos. Gorgias. USA, Gorgias Press LLC, 2009. 396p.

8. Bjola C., Manor I. The Oxford Handbook of Digital Diplomacy. Oxford University Press USA. 2024. 704 p.